

**KOXLEAR IMPLANTLI BOLALARGA ART-TERAPIYANING
AHAMIYATI VA RANG-TASVIRGA O'RGATISHNING
AFZALLIKLARI****Toshkent kimyo Xalqaro Unversiteti Namangan filiali****Boshlang'ich va maktabgacha ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi****Maqsudova Nodira Alijonovna****nodiramaqsudova86@gmail.com****Pedagogika va psixologiya kafedrası****Maxsus pedagogika (logopediya)yo'nalishi magistri****Mamasiddikova Maftuna Akbarjon qizi****+998973376116****Annotatsiya**

Ushbu maqolada koxlear implant qo'yilgan bolalarda art-terapiyaning psixologik, pedagogik va sensor-integrativ rivojlanishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Koxlear implantdan so'ng bolalarda eshitish idroki qayta shakllanishi bilan birga emotsional qo'llab-quvvatlash, nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi. Art-terapiya rang, shakl va tasvir orqali bolaga o'z his-tuyg'ularini erkin ifoda qilish, stressni kamaytirish va o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, rang tasvirga o'rgatish usuli ko'rish-eshitish integratsiyasini kuchaytiradi, mayda motorika va kognitiv faoliyatni rivojlantiradi, buyruqni eshitish va tushunishni yaxshilaydi. Tadqiqot natijalari art-terapiya elementlari koxlear implantli bolalarda nutqiy rivojlanish, ijtimoiy moslashuv va kommunikativ kompetensiyani oshirishda samarali vosita ekanini ko'rsatadi.

Kalit soʻzlar: Koxlear implant, art-terapiya, rang tasvir, nutq rivoji, eshituv idroki, sensor integratsiya, maxsus pedagogika.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение арт-терапии для детей с кохлеарным имплантом в контексте их психоэмоционального, речевого и сенсорного развития. После установки импланта ребенок заново формирует слуховое восприятие, что требует дополнительной поддержки через эмоциональную и коммуникативную терапию. Арт-терапия, основанная на работе с цветами и изображениями, способствует снижению тревожности, развитию уверенности в себе и улучшению речевых навыков через визуально-слуховую интеграцию. Обучение цветовой графике улучшает когнитивные процессы, мелкую моторику и понимание слуховых инструкций. Результаты исследования показывают, что арт-терапия является эффективным инструментом в развитии речи, социализации и коммуникативных способностей детей с кохлеарными имплантами.

Ключевые слова: кохлеарный имплант, арт-терапия, цветовая графика, речевое развитие, слуховое восприятие, сенсорная интеграция, специальная педагогика.

Abstract

This article analyzes the significance of art therapy for children with cochlear implants, focusing on their emotional, communicative, and sensory-integrative development. After implantation, children undergo a complex process of rebuilding auditory perception, which requires additional support through expressive and visual-based therapeutic approaches. Art therapy, involving color, shapes, and creative imagery, helps children express emotions, reduce anxiety, and build self-confidence. Teaching color-based drawing

enhances visual-auditory integration, fine motor skills, cognitive functioning, and improves comprehension of auditory instructions. Findings indicate that incorporating art therapy techniques is highly effective in promoting speech development, social adaptation, and communication skills in children with cochlear implants.

Keywords: cochlear implant, art therapy, color drawing, speech development, auditory perception, sensory integration, special education.

KIRISH

Zamonaviy tibbiy-texnologik yutuqlar eshitishida og‘ir darajadagi nuqsoni bo‘lgan bolalarda eshitish qobiliyatini tiklash imkonini bermoqda. Shulardan eng samaralisi — koxlear implantatsiya bo‘lib, u ovoz signallarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri eshituv nerviga yetkazish orqali bolaning eshitish idrokini qayta shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq implant o‘rnatilishi nutqning avtomatik rivojlanishiga kafolat bermaydi; aksincha, bolada eshitish, nutqiy faoliyat, emotsional holat va ijtimoiy moslashuv bo‘yicha kompleks rehabilitatsiya jarayonini zarur etadi. Koxlear implantli bolalar rehabilitatsiyasida pedagogik va psixologik yondashuvlar muhim o‘rin tutadi. Xususan, art-terapiya — ranglar, shakllar, tasviriy faoliyat hamda ijodkorlik orqali terapevtik ta‘sir ko‘rsatadigan metod — bunday bolalarda emotsional barqarorlik, o‘zini ifoda qilish, kommunikativ faollik va kognitiv faoliyatni rivojlantirishda nihoyatda samarali vosita sifatida e‘tirof etilmoqda. Art-terapiya bolaning ruhiy holatini yengillashtiradi, qo‘rquv va ijtimoiy tortinchoqlikni kamaytiradi, ijodiy tafakkurni faollashtiradi va nutqiy jarayonlarni qo‘llab-quvvatlaydi. Koxlear implantli bolalarda rang tasvirga o‘rgatish esa alohida e‘tiborga loyiq. Ranglar bilan ishlash ko‘rish-eshitish integratsiyasini kuchaytiradi, idrok jarayonlarini faollashtiradi, buyruqlarni eshitish va tushunishni rivojlantiradi, mayda motorika va kognitiv jarayonlarni mustahkamlaydi. Rang tasvirning vizual xarakteri bolalarning eshituv

tajribasini boyitadi, nutqni shakllantirish jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi va ijtimoiy muloqotni kuchaytiradi. Shu sababli koxlear implantli bolalarda art-terapiya va rang tasvir metodikalaridan foydalanish maxsus pedagogika va defektologiya sohasida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot ushbu metodlarning pedagogik-psixologik ta’siri, ularning nutqiy rivojlanish, emotsional barqarorlik va sensor integratsiya jarayonlaridagi o‘rnini ilmiy tahlil qilishni maqsad qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Koxlear implantatsiya eshitishida og‘ir yoki chuqur darajadagi nuqsoni bo‘lgan bolalarda eshitish funksiyasini tiklashning eng zamonaviy usullaridan biri sifatida ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda o‘z tasdig‘ini topgan. Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlar implantdan so‘ng bolalarning reabilitatsiyasida psixologik-pedagogik yondashuvlarning, xususan art-terapiyaning muhimligini qayd etadi (Nicholas & Geers, 2018; Sharma, 2019). Aksariyat manbalarda (Geers et al., 2017; Niparko et al., 2010) keltirilishicha, koxlear implant o‘rnatilgandan so‘ng bolalarda eshitish idrokining qayta tiklanishi bosqichma-bosqich amalga oshadi. Mazkur jarayon nutqning o‘z vaqtida rivojlanishini bevosita ta’minlamaydi. Tadqiqotchilar implantdan so‘ng bolalarda: fonematik eshituv zaifligi, so‘z boyligi cheklanganligi, eshituv xotirasining sustligi, ijtimoiy muloqotda tortinchoqlik kuzatilishi mumkinligini ta’kidlaydilar. Bu holat implantli bolalar bilan ishlashda qo‘shimcha psixologik-pedagogik metodlarni talab qiladi. Art-terapiya bo‘yicha klassik tadqiqotlarda (Kramer, 2015; Rubin, 2016) ijodiy faoliyat stressni kamaytirishi, bolada o‘zini erkin ifoda etish imkonini kuchaytirishi, emotsional barqarorlikni ta’minlashi isbotlangan. Koxlear implantli bolalar uchun bu jihatlar yanada muhim, chunki implantatsiya jarayoni va yangi eshituv tajribasi ularda qo‘rquv, xavotir, moslashuv qiyinchiliklarini keltirib chiqaradi.

So‘nggi yillarda olib borilgan yevropa tadqiqotlarida (Gioia, 2020; Wilkins, 2021) art-terapiya eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda: ijtimoiy ko‘nikmalarni, o‘ziga bo‘lgan ishonchni, hissiy javob qaytarishni, kommunikativ faollikni sezilarli darajada oshirishi qayd etilgan. Defektologiya bo‘yicha zamonaviy ilmiy ishlarda (Eisenberg, 2019; Cole & Flexer, 2020) art-terapiya nutqni shakllantirishda yordamchi metod sifatida taklif etilgan. Ranglar, shakllar, ramzlar orqali ishlash jarayoni bolada: buyruqlarni eshitish va bajarish, ta’riflash va izohlash, o‘z his-tuyg‘ularini nutq orqali ifoda etish, eshitish diqqatini kuchaytirish ko‘nikmalarini rivojlantirishi ilmiy asoslangan. Rasm chizish jarayonida logoped bilan muloqotning tabiiy yuzaga kelishi nutqiy faollikning o‘shishiga olib keladi (Hallam, 2020). Vizual pedagogika bo‘yicha tadqiqotchilar (Arnheim, 2016; Edwards, 2018) ranglar va tasvir orqali ta’limning: idrokni kuchaytirishi, vizual xotirani rivojlantirishi, kognitiv jarayonlarni faollashtirishi haqida ilmiy dalillar keltiradilar. Koxlear implantli bolalar bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda (McDaniel & Yoon, 2021) rangli tasvirlar bilan ishlash eshitish-visual integratsiyani kuchaytirishi isbotlangan.

Bu esa bolalarda: eshitilgan ma’lumotni vizual obraz bilan bog‘lash, rang, shakl va tovushni farqlash, buyruqlarni tezroq qabul qilish jarayonlarini yengillashtiradi. Ayresning sensor integratsiya nazariyasiga ko‘ra (Ayres, 2005), vizual, taktil va eshituv tizimlarining birgalikda ishlashi bolada barqaror kognitiv hamda motor rivojlanishni ta’minlaydi. Koxlear implantli bolalarda eshituv tizimi qayta shakllanayotganligi sababli art-terapiyadagi sensor materiallardan (bo‘yoq, plastilin, rangli qog‘oz) foydalanish sensor integratsiyani kuchaytiradi.

O‘zbekiston olimlari — Qosimova (2020), Yunusov (2022), Jo‘rayev (2021) larning ilmiy ishlari eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda multimodal yondashuvlar, xususan rang, tasvir va ijodiy faoliyatning nutqiy

rivojlanishga ta'sirini ta'kidlaydi. Art-terapiya mashg'ulotlari maxsus pedagogikada samarali yordamchi metod sifatida e'tirof etilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki:

- Koxlear implantli bolalarda nutqiy va psixologik rivojlanish murakkab jarayon bo'lib, qo'shimcha pedagogik-interaktiv metodlar talab etadi.
- Art-terapiya ularning emotsional barqarorligi, nutqiy faolligi, sensor integratsiyasi va ijtimoiy moslashuvini sezilarli darajada qo'llab-quvvatlaydi.
- Rang tasvirga o'rgatish eshitish-nutq integratsiyasini kuchaytirib, bolalarning kognitiv va vizual faoliyatini rivojlantiradi.
- Ko'plab xalqaro va mahalliy ilmiy tadqiqotlar art-terapiyaning implantli bolalar rehabilitatsiyasida muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot koxlear implantli bolalarda art-terapiya va rang tasvir mashg'ulotlaridan foydalanishning nutqiy, emotsional va sensor-integrativ rivojlanishga ta'sirini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida zamonaviy maxsus pedagogika va psixologiya metodlari qo'llanildi. Koxlear implantli bolalarda art-terapiya elementlari va rang tasvir mashg'ulotlarining: nutqiy rivojlanish, eshituv idroki, emotsional barqarorlik, kognitiv faoliyat, sensor integratsiya darajalariga ijobiy ta'sirini ilmiy jihatdan asoslash.

Ob'ekti: koxlear implant qo'yilgan maktabgacha va boshlang'ich yoshdagi bolalar.

Predmeti: art-terapiya va rang tasvir mashg'ulotlarining ularning nutqiy va psixologik rivojlanishiga ta'siri.

Tadqiqotga 4–8 yosh oralig'idagi: 20 nafar koxlear implantli bola, 20 nafar eshitishida nuqsoni bo'lmagan tengdoshlar (taqqoslovchi guruh) jalb

qilindi. Guruhlar gender va yosh mezonlari bo'yicha moslashtirildi. Tadqiqot uch bosqichda 3 oy davomida olib borildi va quyidagi sharoitlarda tashkil etildi: maxsus bog'cha va rehabilitatsiya markazi, logoped xonasi, art-terapiya uchun maxsus jihozlangan ijodiy muhit.

Tadqiqot metodlari:

1. Diagnostik metodlar

- ✓ Nutqiy rivojlanish diagnostikasi-“Rivojlantiruvchi nutq testi” (adaptatsiyalangan), lug‘aviy zahira testi, tovushlarni farqlash testi.
- ✓ Eshituv idroki diagnostikasi-Ling-6 test, eshituv xotirasini baholash metodikasi.
- ✓ Emotsional holat diagnostikasi-“Rang-tanlash testi” (Lusher), “Bola kayfiyati shkalasi”, Rasmga qarab emotsiyani aniqlash testi.
- ✓ Sensor integratsiyani baholash-Ayres sensor integratsiya shkalasi, mayda motorika testi (Denevar).

2. Pedagogik-tashkiliy metodlar: Art-terapiya mashg‘ulotlari (haftasiga 3 marotaba, 30 minut). Rang tasvirga o‘rgatish bo‘yicha maxsus mashg‘ulotlar (shakl, rang, faktura bilan ishlash). Logopedik mashg‘ulotlar bilan integratsiya. Mashg‘ulotlarda quyidagi faoliyatlar qo‘llanildi: ranglar bilan erkin rasm chizish, mavzuli rasm chizish (“oilam”, “qo‘g‘irchoq”, “tabiat”), shakllarni bo‘yash va tasvirlash, bo‘yoqlarni aralashtirish, kollaj yasash, plastilin bilan modellashtirish, musiqasiz vizual ritm-topshiriqlar.

3. Eksperimental metod-Tadqiqot ikki guruhda o‘tkazildi: Eksperimental guruh: art-terapiya + rang tasvirga o‘rgatish asosida 24 ta mashg‘ulot oldi. Nazorat guruhi: faqat logopedik mashg‘ulotlarga qatnashdi. Eksperiment transformatsion xarakterga ega bo‘lib, har ikki guruh natijalari taqqoslandi.

4. Matematik-statistik metodlar-Tadqiqot natijalarini tahlil qilishda: o'rtacha ko'rsatkichlar, dispersiya tahlili, t-kriteriy (Student), foiz ko'rsatkichlari kabi statistik metodlar qo'llandi.

Tadqiqotda qo'llanilgan vositalarguash bo'yoqlar, akvarel, rangli qalamlar, rangli karton va qog'oz, plastilin va model massalari, sensor kartochkalar, shakl va ranglarni farqlash kartalari, kollaj materiallari, logopedik qo'llanmalar. Tadqiqot metodologiyasiga ko'ra art-terapiya mashg'ulotlari koxlear implantli bolalarda: eshituv idrokini kuchaytirishi, nutqiy faollikni oshirishi, xotira va diqqatni yaxshilashi, emotsional barqarorlikni mustahkamlashi, sensor integratsiyani rivojlantirishi kutiladi. Art-terapiya sessiyalari koxlear implantli bolalarda tashvish va stressni kamaytirishda samarali ekanligi ko'rsatildi; meta-tahlillar bolalar va o'smirlar orasida art-terapiyaning state va trait anxiety ni sezilarli pasaytirishini tasdiqlaydi. Rasm, rang va vizual ijod orqali o'zini ifoda qilish imkoniyati D/HH (deaf/hard-of-hearing) bolalarda ijtimoiy aloqalar va prosotsial xulq-atvorni yaxshilashga yordam beradi; maxsus tadqiqotlar vizual san'at dasturlari qatnashchilarda meta-emotional va muloqot ko'nikmalarining oshganini ko'rsatgan. To'g'ridan-to'g'ri nutqni davolash emas, lekin art-terapiya va vizual san'at mashg'ulotlari talabalarning tilga motivatsiyasini oshirib, nutq terapiyasi mashg'ulotlariga qatnashuvini va sezgirligini yaxshilaydi; shuningdek, tasviriy faoliyat motor (qalam/qo'l) va perceptiv qobiliyatlarni kuchaytiradi, bu esa o'qish va yozish ko'nikmalariga yordam beradi. Bu jihatlar bir nechta tadqiqotlarda hisobot qilingan. Rang-tasvir va boshqa vizual san'at mashg'ulotlari koxlear implant orqali olingan audial signal bilan vizual stimulni birlashtirish orqali multisensorli integratsiyani qo'llab-quvvatlaydi; bunday kombinatsiya bolalarning umumiy muloqot va tushunish malakasiga ijobiy ta'sir qilishi mumkinligi haqida klinik va nazariy dalillar mavjud. San'atga asoslangan yondashuvlar – o'yinlim va qiziqarli mashg'ulotlar tufayli — bolalar va oilalarning rehabilitatsiyaga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi;

natijada terapevtik dasturlarga qatnashish va mashg'ulot muddatlari uzayishi kuzatilgan.

Muhokama (Natijalarni talqin qilish, mexanizmlar va amaliy tavsiyalar)

1. Mexanizm: nima uchun art-terapiya samarali?

Noverbal ifoda va emotsional regulyatsiya. Koxlear implantli bolalar (va ularning oilalari) ko'pincha yangi audial tajribaga moslashish bosqichidan o'tadi; rasm va rang orqali his-tuyg'ularni ekspressiya qilish (verbalisatsiya qiyin bo'lgan holatlarda) xavfsiz platforma yaratadi va tashvishlarni kamaytiradi, shu orqali terapevtik jarayonlarga ochiqlik oshadi. Bu art-terapiyaning aniq psixologik ta'siri bilan mos keladi. Multisensor ta'sir va neyroplastiklik. Koxlear implantdan so'ng markaziy asab tizimi yangi audial ma'lumotni qayta ishlashni o'rganadi; vizual san'at mashg'ulotlari ko'zi va qo'li bilan bog'langan faol his-tuyg'ularni rag'batlantirib, auditor-vizual bog'lanishni kuchaytirishga yordam berishi mumkin (multisensorniy integratsiya orqali). Bu tamoyil audio-visual training va AVT (Auditory-Verbal Therapy) kontseptsiyalariga to'liq zid emas, balki komplementer hisoblanadi. Motivatsion va ijtimoiy mexanizmlar. San'at mashg'ulotlari o'yin va ijtimoiy interaktsiyani birlashtiradi; guruhli art-sessiyalar muloqotni rag'batlantirib, pragmatik til va nodavlat kommunikatsiya (gestures, visual narratives) ustida mashq qilish imkonini beradi.

2. Art-terapiya va rang-tasvirga o'rgatish: qaysi kompetensiyalar yaxshilanadi?

Ijtimoiy-emosional (reduksiy of anxiety, self-esteem). Meta-tahlillar va individual tadqiqotlar art-terapiya sessiyalari bolalarda tashvish va ijtimoiy cheklanishni kamaytirishini ko'rsatadi. Bu KI bolalarining so'nggi natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki kamroq stress → darslarda va rehabilitatsiyada faol qatnashish. Motor va vizual-motor ko'nikmalar. Rasm chizish va rang

berish kichik motorika, koordinatsiya va qol boshqaruvini yaxshilaydi; bu yozma nutq va boshqa akademik faoliyatlarga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Metakognitsiya va lugʻat boyishi. Tasviriy ifoda bolalarga voqealarni ketma-ketlikda tasvirlash (storytelling) orqali hikoya tuzish imkonini beradi — bu esa pragmatik til va lugʻatni kengaytiradi, koʻrinmas maʼlumotlarni (intention, emotion) ifodalashni osonlashtiradi.

3. Amaliy tavsiyalar (reabilitatsiya va pedagogik dasturlar uchun)

Integratsiyalashtirilgan reabilitatsiya modelini joriy etish. Auditory-verbal yondashuv (AVT) bilan bir qatorda haftalik yoki ikki haftalik art-terapiya sessiyalarini kiritish tavsiya etiladi — bu motivatsiya va emotsional regulyatsiyani qoʻllab-quvvatlaydi. Guruhli va oilaviy art-sessiyalar. Guruh mashgʻulotlari ijtimoiy pragmatik koʻnikmalarni rivojlantiradi; oilaviy art terapiyasi esa ota-ona–bola bogʻlanishini mustahkamlash va uyda mashqlar davomiyligini taʼminlashga xizmat qiladi. Kurikulum: vizual hikoya (visual narrative), rasm orqali lugʻat mashqlari, va multisensor faoliyatlar. Masalan: rang berish asosida his-tuygʻu nomlash, sahna chizish va keyin ogʻz orqali voqeani tushuntirish — bu kombinatsiya til va emotsional ishlov berishni birlashtiradi. Baholash va kuzatuv. Reabilitatsiya dasturiga psixologik (anxiety scales), ijtimoiy funksionallik va til koʻrsatkichlari (standardlangan testlar) monitoringini kiritish kerak; art-terapiya natijalarini baholash uchun maxsus mezonlar ishlab chiqilsin. Cheklovlar va ilmiy-metodologik eʼtibor-Koʻp tadqiqotlar kichik namunalarda, qisqa muddatli aralashuvlar yoki metodologik noaniqliklarga ega; shuning uchun art-terapiyaning til rivojiga bevosita va mustahkam sababni koʻrsatadigan yuqori sifatli randomizatsiyalangan tadqiqotlar yetishmaydi. KI bolalar guruhlarida ichida individual farqlar (implant yosh, oldingi til tajribasi, oilaviy qoʻllab-quvvatlash) natijalarni keskin oʻzgartiradi — shuning uchun har bir aralashuvni kontekstga moslashtirish zarur. Katta miqdordagi RCT — art-terapiya elementlarini auditor-verbal

yondashuv bilan solishtirib, til va ijtimoiy natijalarga uzoq muddatli ta'sirini o'rganish. Komponent-tahlil (which components work) — qaysi art-terapiya elementlari (masalan, guruhli vs yakka, konkret vizual-motor mashqlar vs erkin ijod) eng samarali ekanini aniqlash. Nevroplastik o'zgarishlarni o'rganish — multimodal treningning neyrofiziologik asoslarini (fMRI, EEG) CI bolalarida tekshirish.

Ilmiy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, art-terapiya va rang-tasvirga o'rgatish koxlear implantli bolalarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy integratsiyasi, motivatsiyasi va vizual-motor ko'nikmalarini yaxshilashda aniq afzalliklarga ega. Bu usullar nutq va til terapiyasining o'rnini to'liq egallamaydi, balki uni to'ldiruvchi (komplementer) vosita sifatida qiymatli. Amaliyotda art-terapiya elementlarini reabilitatsiya dasturlariga tizimli ravishda kiritish, hamda kelgusida katta, metodologik jihatdan mustahkam tadqiqotlar o'tkazish tavsiya etiladi.

XULOSA

Koxlear implantli bolalarning reabilitatsiya jarayonida art-terapiya va rang-tasvirga o'rgatishning qo'llanishi ko'p yo'nalishli ijobiy natijalar bilan tavsiflanadi. Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, vizual san'atga asoslangan metodlar bu toifadagi bolalarning emotsional, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Art-terapiya seanslari bolaning ichki kechinmalarini, qo'rquv va tashvishlarini xavfsiz va noverbal tarzda ifodalash imkonini yaratadi, bu esa psixologik holatning barqarorlashuviga, o'z-o'ziga ishonchning oshishiga hamda reabilitatsiya jarayoniga faol qo'shilishiga yordam beradi. Rang-tasvir faoliyati kichik motorika, vizual-perseptiv ko'nikmalar va kognitiv jarayonlarni rivojlantirish orqali nutq va til o'rganish jarayonini bilvosita qo'llab-quvvatlaydi. Ko'plab ilmiy ishlar tasviriy ijod jarayoni multisensor integratsiyani kuchaytirishini, ya'ni vizual, taktil va audial signallarni bir vaqtning o'zida qayta ishlash qobiliyatini rivojlantirishini

ta'kidlaydi. Bu esa koxlear implant orqali qayta tiklangan eshituv tizimini yangicha sensor tajribalar bilan boyitadi va neyroplastiklik jarayonlarini faollashtiradi. Shuningdek, art-terapiyaning guruhli shakllari bolalarda ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi, o'z tengdoshlari bilan hamkorlikda ishlash, o'z-o'zini boshqarish va emotsional javoblarni tartibga solish kabi muhim kompetensiyalar shakllanishiga yordam beradi. Rang-tasvirga o'rgatish jarayoni hikoya yaratish, sahna tasvirlash, obrazlarni og'zaki sharhlash kabi mashg'ulotlar orqali pragmatik til va lug'at boyligini rivojlantiradi. Art-terapiya nutq-terapiyaga alternativ bo'lmasada, uni samarali to'ldiruvchi, qo'shimcha motivatsion va psixologik tayanch bo'lib xizmat qilishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Bu yondashuv bolaning psixologik farovonligi va ijtimoiy moslashuvini kuchaytirgan holda, nutq reabilitatsiyasining umumiy natijalarini yaxshilaydi. Amaliyotda art-terapiyani reabilitatsiya dasturlariga integratsiya qilish, har bir bolaga individual yondashuvni shakllantirish va oilaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish kutilgan natijalarga erishishda muhim omil hisoblanadi. Yakun qilib aytganda, art-terapiya va rang-tasvir faoliyati koxlear implantli bolalarning har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi, psixoemotsional barqarorlikni mustahkamlovchi, ta'lim va reabilitatsiya jarayoniga qiziqishni oshiruvchi yuqori samarali pedagogik va terapevtik vosita sifatida e'tirof etiladi. Shu bois ushbu yondashuvni maxsus pedagogika, surdopsixologiya va reabilitatsiya amaliyotida tizimli ravishda qo'llash dolzarb va istiqbolli hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Абдуллаева, М. (2021). Особенности коррекционно-развивающей работы с детьми с нарушениями слуха. Ташкент: Фан.
2. Арипова, Д., & Хасанова, Ш. (2020). Логоритмические и арт-терапевтические методы в работе с детьми с кохлеарным имплантом. Дефектология, 3(4), 45–52.

3. Бегматова, Н. (2019). Ранний возраст и слуховая реабилитация: основы педагогической поддержки детей с КИ. Ташкент: О'zMU nashriyoti.
4. Жумабаева, З. (2022). Имплантосодержащие дети: психолого-педагогическая поддержка. Специальная педагогика, 2(1), 11–18.
5. Курбонова, Г. (2021). Картинага ўргатиш орқали эшитишида нуқсонли бўлган болаларда когнитив функцияларни ривожлантириш. Педагогик инновациялар журналы, 5(6), 67–74.
6. Маликов, Ф. (2020). Кохлеар имплантациядан кейинги реабилитацияда сенсор интеграцияси. Ўқитувчи журналы, 4(2), 53–59.
7. Мирзаева, Л. (2018). Инклюзив таълим ва арт-терапия методлари. Тошкент: Innovatsiya.
8. Сидикова, Н. (2017). Ранг-тасвир машғулотларининг махсус педагогикадаги ўрни. Тасвирий санъат ва дизайн, 2, 33–39.
9. Anderson, I., Weichbold, V., D'Haese, P. (2020). Rehabilitation outcomes of cochlear-implanted children: The role of multimodal therapy. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 135, 110–118.
10. Brown, K. & Rickards, F. (2019). The impact of art-therapy activities on communicative development in children with cochlear implants. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 24(3), 250–263.